

ПЕРЕЛМАНОВ ИЗБОР (О позиву научника)

Сажетак: Врхунац бриљантне каријере руског математичара Григорија Перелмана представља решавање чувене Поенкареове хипотезе (2002), што никоме није пошло за руком од њеног постављања 1904. године. Међутим, упркос томе што је из више математичких кругова недвосмислено потврђено да је Перелман заиста решио овај проблем, он је од самог почетка показао невероватну незаинтересованост за било какав публицитет. Најпре, текстове у којима је извео доказе чак није ни званично објавио у научном часопису, него их је поставио на један веб сајт. Кулминација скандала десила се када је 2006. године одбио да прими чувену Филдсову награду, која у свету математике представља пандан Нобеловој награди, односно, када је негде у исто време одбио и новчану награду америчког Универзитета Клеј у Масачусетсу, од милион америчких долара, коју овај додељује за решење једног од седам нерешених математичких „миленијумских проблема“. Перелман се од објављивања решења Поенкареове хипотезе потпуно повукао из јавности и од тада се не зна којим се проблемима сада бави, ако се више уопште бави науком?

Шта заиста некога чини или не чини научником? Шта је нужно да бисмо некога назвали научником? Шта научника конституише као таквог – институција на којој ради, оно чиме се бави или нешто треће?

Кључне речи: позив, избор, знаност, научник, одлука, заједница

Данас, у време када је наука доживела своју потпуну техницизацију и технологизацију, у време када су научни резултати постали роба на тржишту као и свака друга роба, дакле, у време када слободно можемо говорити о потпуној меркантилизацији науке и њених резултата и када је у центру пажњу јавности до каквих ће се резултата доћи у научним истраживањима, односно, какве ће користи од тога имати привреда и држава, сами научници, чини се, као да стоје потпуно по страни, на маргинама, у сенци читавог овог занимања јавности за науку. Штавише могли бисмо рећи да су и сами научници постали роба, као и свака друга роба, и да се они размештају овамо-тамо према општим законима тржишта. Много ћемо чешће чути да се спомињу тимови научника или имена института, истраживачких центара, итд. Такође, занимљиво је да центри највећих научних истраживања више нису на факул-

тетима и универзитетима, већ на институтима који су у саставу привредних предузећа или војне индустрије. Сâми научници се данас спомињу најчешће када је у питању додела неке награде, Нобелове рецимо, или неке сличне или када је реч о неким проблематичним поводима који представљају добар основ за неку сензационалну новинарску вест. Стога ћемо, у овом покушају да одредимо шта заиста значи бавити се науком, тј. бити научник, поћи од такве једне ситуације, која је међутим у овом случају изазвала једну велику контроверзу, вероватно једну од највећих у последњих неколико деценија.

Наиме, случај о коме ће овде бити речи је везан за једног од највећих научника данашњице, руског матемичара Григорија Перелмана (рођ. 1966).¹ За њега је свет чуо већ 1982. године када је у Будимпешти на Математичкој олимпијади освојио златну медаљу са максималним бројем поена. Током деведесетих година је предавао на више универзитета у САД да би се, упркос одличним понудама да остане на америчким универзитетима, око 1996. године вратио на престижни Институт Стеклов у Санкт Петербургу, који му 2003. године није продужио уговор о запослењу, али због тога што сам Перелман није више био заинтересован за даљи рад на тој институцији (Gessen, 2009: 112–130). Врхунац његове бриљантне каријере представља решавање чувене Поенкареове хипотезе (2002), што никоме раније није пошло за руком од њеног постављања 1904. године. Људима без високог математичког образовања ни сама формулација Поенкареове хипотезе није баш сасвим једноставна. За научнике који се баве топологијом и геометријом она је готово очигледна (грана математике која се бави непроменљивим квалитетима геометријских тела приликом њиховог „изобличавања“, дакле, растезања, извртања или гњечења, без обзира на величину и облик). Најједноставније речено, чувени француски математичар Поенкаре се запитао да ли је сфера затворени тродимензионални простор код кога све затворене криве пролазе кроз једну тачку. По његовом тврђењу, тродимензионална сфера је једина врста ограниченог тродимензионалног простора у коме нема рупа. У случају дводимензионалног проста и обичних сфера, то није тешко схватити. Нпр. лако је замислити да би некаква гума могла без пуцања да се развуче по површини јабуке, али би то врло тешко било извести са рецимо ђевреком, пошто он има рупу у средини. За све друге варијанте, једну, две, четири и више димензија, претпоставка није претерано сложена. Научници су релативно лако доказивали Поенкареову хипотезу у овим случајевима, Стивен Смајл 1961. за све димензије веће од четири, Мајкл Фридман 1982. и за четвородимензионалну сферу. Међутим, тродимензионални случај је остао недоказив, све до Перелмана. Тако је овај математички задатак сврстан међу оне уклете математичке проблеме попут Голдбахове или Риманове хипотезе, које математичари деценијама и вековима не могу да реше, а које својим решаваоцима доносе го-

¹ О Перелмановом животу и његовом научном раду види следеће две монографије: Gessen, Masha. 2009. *Perfect Rigor*. Boston/New York: Houghton Mifflin Harcourt, i Szpiro, George G. 2010. *Das Poincaré-Abenteuer*. München/Zürick: Piper.

дине узалудно утрошеног труда и уништених каријера. Решење Поенкареове хипотезе нема само теоријски значај, већ се тај проблем односи на једно врло актуелно питање у астрономији: каквог је облика свемир у коме живимо? Он је свакако тродимензионалан, али питање је на који начин се он увија. Да ли је реч о великој лопти или можда у средини постоји нека велика празнина? Перелман је својим доказом описао све математички допустиве облике нашег свемира. Сада је на физичарима да то даље разрађују. Многи научници су стога склони томе да кажу да је оно што је Перелман урадио епохално чудо, јер резултати његовог рада дају нову шансу за истраживање космоса.

Међутим, упркос томе што је из више математичких кругова недвосмислено потврђено да је Перелман заиста решио овај проблем, он је од самог почетка показао невероватну незаинтересованост за било какав публицитет. Најпре, текстове у којима је извео доказе чак није ни званично објавио у научном часопису, како то налажу правила, него их је поставио на један веб сајт (Szpiro, 2010: 258ff). Кулминација скандала десила се када је 2006. године одбио да прими чувену Филдсову награду која у свету математике представља пандан Нобеловој награди (Нобелова награда се не додељује за математику). Реакције на ову Перелманову одлуку су у математичком свету биле углавном негативне. Проф. Маркус Дистој, професор математике на Универзитету у Оксфорду, овако је у једној изјави за ВВС прокоментариосао читаву ствар: „Ово одбијање наше највеће награде је у неку руку и увреда за математичку заједницу. Остала три добитника су је примила са задовољством и уживала су у церемонији. У сали се чуо уздах запрепашћења када је саопштено да је Перелман одбио награду, мада се о томе већ увелико говорило. Ипак одбијање је представљало шок за све“. Ново изненађење у математичким круговима, али и у светској јаности, Перелман је изазвао када је негде у исто време одбио и новчану награду америчког Универзитета Клеј у Масачусетсу, од милион америчких долара, коју овај додељује за решење једног од седам нерешених математичких „миленијумских проблема“.

Перелман се од објављивања решења Поенкареове хипотезе потпуно повукао из јавности и од тада се не зна којим се проблемима сада бави, ако се више уопште бави науком? (Gessen, 2009: 200–209). Штавише, будући да он сам не даје интервјуе и не наступа у јавности, о њему се испредају разноврне сензационалне вести: да живи у скромном стану са мајком чија пензија износи 74 долара месечно, да бере печурке, да у стану живи са бубашвабама, да пушта нокте, итд. Један од његових бивших колега са Института Стеклов каже да је „потпуно посвећен науци и да новац за њега не представља ништа“ и додаје, да је, упркос томе што одбија комуникацију са јавношћу, штампом и уопште са људима, „савршено добро упућен у све што се дешава“ (Gessen, 2009: 206). Готово да не располажемо нити једном његовом изјавом, сем две, које су заправо врло шкрте. Наиме, једна се односи на тренутак када је председник светског математичког друштва дошао специјално због те прилике у Санкт Петербург како би му саопштио да сходно правилнику за Филдсову

награду, треба да напише чланак о свом открићу. Перелман се у телефонском разговору извинио што не може да се нађе са њим и кратко је изговорио: „Све је већ јасно. Не треба ми ништа што већ немам“. Друга прилика је била када га је упорни новинар енглеског *Сандеј тајмса* пратио на путу до самопослуге и једва извукао од њега опет врло штуру реченицу: „Не сматрам да оно што кажем може бити од јавног интереса. Рад сам већ објавио“.

Имајући у виду претходно речено, можемо поставити питање: шта заиста некога чини или не чини научником? Шта је нужно да бисмо некога назвали научником? Шта научника конституише као таквог – институција на којој ради, оно чиме се бави, његов чудан изглед и чудно понашање или нешто треће? Будући да се највероватније Перелман више не бави науком, нити ради на некој научној или истраживачкој институцији, да ли још увек можемо да га називамо научником? Које услове он мора да испуни да би био научник? Односно, које услове било ко мора да испуни да би га назвали тим именом?

Да бисмо одговорили на ово питање, а да истовремено одржимо овај контроверзан тон, послужићемо се једним цитатом из чувеног Хајдегеровог ректорског говора: „Ако хоћемо схватити суштину науке, онда се најпре морамо суочити са питањем одлуке: да ли наука треба и даље да буде за нас, ту пред нашим очима, или је требамо пустити да буде ношена ка брзом крају? То да наука уопште треба да буде, никада није безусловно нужно. Ако наука треба да буде и ако треба да буде за нас и кроз нас, под којим условима може она истински постојати?“ (Heidegger, 1990: 10; превод З. Д.).

Тако, наизглед, тешко разумљив Хајдегеров став, „То да наука уопште треба да постоји, никако није безусловно нужно“, постаје крајње једноставан. Суштина одговора на питање о смислу бављења науком и филозофијом, дакле, о позиву научника и филозофа, може се задобити само унутар једног аутентичног бављења науком и филозофијом, једног живота посвећеног њима. Упркос савременом научном искуству, илузорно је, а верујемо и погибелно, мислити да наука и филозофија могу имати некакав смисао мимо нас, тј. мимо једног изворног хтења и потраге за знањем. Питање о смислу бављења науком је, заправо, питање свих питања за неког ко науком жели да се бави. Наука, дакле, увек мора бити за нас и само под тим условом она јесте наука. Она, према томе, нема никакву независну и неутралну вредност. У основи науке увек мора стајати једна страствена одлука за њу, тј. одлука за нас. Она се огледа у спремности да се живи свој *methodos*, своје истраживање. Бављења науком не може бити а да оно истовремено директно није повезано са једном од кључних мисли у читавој историји науке и филозофије – *спознај самога себе*. Изворна суштина науке везана је за самопромишљање, самоспознају, те у том смислу можемо сложити с Хајдегером, и за самопотврђивање (*Selbstbehauptung*). Тиме се идеја *methodosa*, тј. *bios theoretikos*-а, као темеља научно-истраживачког живота показује у свој својој пунини. Наиме, властито истраживање, које чини основу нашег теоријског живота, има двоструки карактер. Оно, најпре, јесте истраживање одређеног предмета, проблема, али

као такво уједно отвара пут за истраживање као спознају самог себе, тј. као самопромишљање, самоваспитавање и самообразовање.

Тек из немогућности једног општег и неутралног одговора на питање, шта је научнички позив и која је његова суштина, могуће је истински искусити смисао бављења науком. Стога Хајдегер може тако једноставно и лако, а уједно тако истинито да каже: *Dass Wissenschaft überhaupt sein soll, ist niemals unbedingt notwendig /То да знаност уопште треба да постоји, никако није безусловно нужно/*. Не постоји некакав објективни смисао знаности, изван једног аутентичног *methodosa*, једног *bios theoretikos*-а на начин знанственог истраживања, у коме се за овим смислом лутајући трага. У основи науке, тј. научничког позива мора стајати један избор, тј. једна одлука за њих.

Међутим, покушајмо сада да Перелманов избор погледамо из другог угла. Једна од кључних разлика између научника и филозофа у односу на мудраце, а то важи још од Талеса и првих физичара до данас, лежи управо у томе што се наука и бављење њоме, тј. филозофија и филозофирање увек збивају у оквиру одређене научне, тј. филозофске заједнице, дакле, у оквиру некаквог заједничког подухвата. Научник увек проиходи из одређене научне и филозофске дебате, врло често из одређене школе. Највеће научне и филозофске школе најчешће су биле и места рађања највећих научника, тј. места где су се збивали највећи проналасци и где су се рађале највеће научне и филозофске идеје. Са те тачке гледишта Перелман је исказао једно велико непоштовање према својим колегама, тј. према научној заједници која га је непосредно обликовала и којој делимично дугује своје образовање и резултате свога рада.

За појашњење овог угла гледања мало ћемо се позабавити једним великим филозофом, односно, начином рада у његовој познатој филозофској школи. Аристотелова перипатетичка школа, Ликеј, настала је из Академије и изузимајући неке мале разлике у потпуности је изграђена према њеном моделу.² Истраживања започета у Академији овде су још јаче интензивирани. На примеру Ликеја још је јасније видљиво оно што можемо запазити већ у Академији, да је, наиме, филозофска школа једна велика организација заједничког истраживања и рада. У Аристотеловој школи се до највишег степена развоја доводе сва античка наставна начела. Млађи, тек приспели чланови, учили су од старијих самосталних истраживача како да и сами започну свој *methodos*. Целокупан план истраживања водио је Аристотел, односно, будући управници. Аристотел је, такође, помагао својим ученицима у одређивању задатака, уједно надгледајући ток истраживања (Usener, 1907: 96–97.) Циљ је био да се испитају што различитије области знања, одреде задаци, сакупе и обраде резултати. Иако ни Академији нису била страна истраживања различитих научних области, Аристотел је, сходно својој укупној усмерености на реални свет, интензивирао испитивања различитих проблема у сфери природе, вас-

² Детаљније о изгледу школе види: Usener, Helmuth. 1907. *Vorträge und Aufsätze*. Leipzig und Berlin: S.79–82, или нпр. Laertie, Diogen. 1979. *Životi i mišljenja istaknutih filozofa*. Beograd: BIGZ. str.150–159.

питања, музике, математике, итд. Вредно сакупљање различитих чињеница омогућило је да се у Ликеју, под Аристотеловим вођством, заснују нпр. зоологија, ботаника, минерологија и анатомија као засебне науке. Међутим, за разлику од Академије, у којој никада није било интересовања за њих, у Ликеју су се спроводила истраживања и из области историје и поезије. Аристотел је очигледно изградио дубок осећај о неопходности историјског прегледа проблема да би се нека област људског знања целовито захватила и разумела. Право биће људских ствари може се разумети тек када се оне сагледају у њиховом настанку и развоју, дакле, у њиховом историјском току. Тако Аристотел сва своја испитивања великих филозофских проблема, нпр. у *Метафизици* и *Никомаховој етици*, почиње њиховим историјским прегледом. Рецимо, појам најбоље државе и најбољи начин живота Аристотел у *Никомаховој етици* и *Политици* не жели да заснује из појма *Добра по себи* или из појма праведности већ из упоредног посматрања и истраживања историјских искустава различитих грчких полиса. Њега не интересује само логичка суштина одређених етичко-политичких проблема везаних за тражење најбољег државног уређења у датим околностима, односно, најбољег могућег живота, већ се видно ослања и на истраживања својих претходника. О његовом богатом емпиричком искуству у овој области најбоље сведочи и 158 устава колико их је написао по наруџбини различитих полиса широм хеленског света. Исти начин истраживања проблема Аристотел демонстрира и у *Науци о песничком умећу*, где нас у проблеме различитих форми песништва и поетских облика уводи управо преко историјског приказа развоја епа, дитирамба, трагедије, комедије, итд.

Тиме што не започиње истраживање на било коју тему а да нас претходно не извести о достигнућима његових претходника, Аристотел по први пут у историји филозофије и науке показује једну вишу свест у разумевању позива научника. Исказујући снажну свест о важности заједништва међу научницима и истраживачима, он ту уједно, на неки начин, јесте врло модеран. Аристотел као да осећа да је у некаквој посебној вези са својим претходницима. На тај начин се показује да бављење науком и филозофијом није некакав усамљенички и аскетски посао који можемо радити потпуно сами, већ напротив да у бављењу филозофским и научним проблемима, чак и кад бисмо то желели, не можемо бити сами. Тиме он указује на важност заједништва међу истраживачима и научницима. Са његовим карактеристичним приступом филозофском и научном истраживању, најкраће речено, постаје нам јасна важност научно и филозофског *ми*. Аристотел нас учи да једно научно и филозофско *ја* није могуће без једног научно и филозофског *ми*. Тек ово *ми* омогућује да се на сувисао начин појави једно *ја*. Дакле, једно *ја*, које не би уједно имало свест о једном *ми*, из којег ово произлази и које га омогућује, било би само једно сирово, арогантно и надобудно, мало филозофско и научно *ја*, које у свој својој наивности и ограничености помишља да наука и филозофија настају само са нашим мисаоним напорима и да их никоме другоме не дугујемо до

себи. То заједничко *ми* уједно ограничава и обавезује ово *ја* како би у одређивању научних циљева и задатака увек пре свега на уму имало више интересе и циљеве шире заједнице, а не своје „мале“ и себичне шпекулације. Најкраће бисмо могли рећи да са Аристотелом први пут схватамо да је једно научно и филозофско *ми* наша судбина, тј. судбина свих научних истраживача.

Задивљујуће је при том да су се филозофија и наука, односно, *bios theoretikos*, који је достигао свој антички врхунац у Платоновој и Аристотеловој школи, утемељили и развијали мимо било какве официјелне јавне подршке. Питање њиховог развоја у описано време никада није била ствар од општег јавног интереса. Академија и Ликеј нису биле плод бриге државних институција или било какве државне потпоре, већ искуључиво резултат личне и приватне иницијативе њихових оснивача, не малог броја растуће класе филозофа и научника. Према томе, када говоримо о истинском карактеру ове две најпознатије античке школе, морамо имати у виду да су за њих, управо супротно од нашег данашњег искуства са високошколским институцијама, много мање важни формално-организациони и институционални аспекти од неформалног карактера заједничког дружења и рада у истом животном кругу. Насупрот савременој пракси у научно-истраживачким институцијама, чланови Академије и Ликеја нису били једно по професији, већ по животу. Склопи смо да то видимо управо као директну последицу чињенице да је основни покретач њиховог теоријског начина живота била лична жеља за властитим уживањем и срећом, а не тек уобичајено социјално ситуирање унутар једне професије и институције, односно, стварање материјално-финансијске основе за живот.

Ово пропитивање односа између научника и његове заједнице, у контексту расправе о позиву научника, наставићемо анализом једног Фихтеовог списка, који даље продубљује проблематику о којој је овде реч. Фихтеово интересовање за позив научника изражено је врло брзо по његовом доласку на место професора филозофије у Јени. Наиме, он је сваког петка почео да држи предавања о позиву научника која су касније објављена под називом – *Nekoliko predavanja o određenju naučnika (Einige Vorlesungen über die Bestimmung des Gelehrten, 1794)*. До одређења научника у поменутом спису Фихте долази преко односа научника према друштву, тј. одређења човека у друштву и најпре преко одређења човека по себи. За Фихтеа је човек биће које, пре свега снагом свог ума тежи томе да себе делатношћу доведе до стања савршенства (*Vollkommenheit*), тј. апсолутног јединства и потпуне сагласности са самим собом. Тај циљ остаје, међутим, за човека нешто што је начелно немогуће достићи, али је човекова кључна тежња да некако ипак до њега доспе у једној бесконачној борби. Тај непрестани покушај да се постигне немогуће, то усавшавање (*Vervollkommnung*) до у бесконачност је заправо одређење човека по себи. Будући је за њега друштво, тј. људска заједница, пре свега „међусобни однос умних бића“ и да човек поседује нагон, према коме тежи „да изван себе нађе слободна умна бића и да са њима ступи у заједницу“, то

циљ човека у друштву постаје да и другога учини савршенијим, не би ли тако сви у друштву путем „међусобног уједињавања путем усавршавања“, постали међусобно јединственији. Међусобно одношење људи у друштву, тј. како Фихте каже, усавршавање, има за крајњи циљ да заједницу и људе у њој учини што је могуће савршенијим, тј. јединственијим. Задатак заједнице је да према свима поступа јединствено и да свакој индивидуи појединачно омогући да слободно нађе себи свој сталеж, према својим способностима, односно да сваком појединцу омогући да реализује своје способности и таленте и тако се усаврши и „доврши“.

Централно место појма друштва види се управо у Фихтеовом одређењу научника. Одређење научника и уопште његова делатност добијају свој смисао само у односу према друштву. Научник није неко чији живот има смисао сам по себи. Он није, дакле, неко ко, учећи и студирајући одређене области сазнања, налази смисао свог живота и самог себе у свом личном усавршавању. Живот у друштву, у заједници са другим људима, код Фихтеа је увек везан за овај контрапункт према налажењу смисла само у себи, самозадовољству, самодовољности или саможивању. Бирајући један одређени сталеж према својим способностима и обављајући свој посао, човек увек враћа друштву оно што је оно за њега учинило. Живот у заједници увек се одвија према једној етици дужности и служења друштву и другим људима. У те дужности спадају и нарочите дужности човека према његовом природном стању (породица и однос родитеља према деци) и што нас овде посебно занима, дужности човека према његовом посебном позиву. Човек заправо постаје човеком управо тиме што кроз обављање свог посла у друштву испољава спремност да служи другим људима и заједници у целини. Тиме он побеђује своју чулну животињску природу склону самодовољности, себичности и егоизму.

Одређење научника утврђује се према томе из ове укупне етике дужности и служења човека у друштву. Посао научника, тј. васпитача, је специфичан и у људској заједници посебно важан. Његова улога у друштву је трострука: он је учитељ људског рода у целини, васпитач и морални оплеменитељ човечанства. Будући да најбоље познаје људску природу и моралне законе, он води бригу о томе да сваки човек одабере свој позив према свом таленту. Тиме он врши стални надзор над срећом сваког појединца у заједници, тј. надзор над напретком заједнице и људског рода у целини, трудећи се да стално поспешује тај напредак. Он помаже људима како својим бављењем знаношћу и својим сазнањем, тако и конкретним васпитачким радом са људима како би они сами лакше остварили своје потребе и како би се лакше ослободили свега онога што их онемогућава у међусобном усавршавању. Будући је он, такође, морално најбољи човек, он својим властитим примером и неговањем вере у велике историјске идеале морално оплеменењује и усавршава како своје сународнике и суграђане тако и свој род у целини. Он тако даје живи пример свима и представља врхунски узор за све. Једном речју, научник-васпитач води и усмерава људски род. Од њега, односно, од тога како он обавља свој посао,

зависи да ли ће и на који начин његова заједница и људски род у целини напредовати. Он је директно одговоран за то у ком правцу иде човечанство. Од напретка знаности³ и научника непосредно зависи целокупни напредак људског рода. Управо због тога његова улога и дужност у друштву стоји високо изнад свих осталих. У свом послу се не служи насилним средствима да би натерао људе да прихвате његова уверења. Он се, напротив, труди да код њих развије самоделовање, самосталност и чврсту вољу, а не послушност и слепо слеђење ауторитета. Због свега овога Фихте научника такође означава као проповедника истине, што је улога филозофа и научника која је одавно затурена током историје филозофије. За себе каже: „Ја сам позван да осведочавам истину“. Истина постаје пријатељица научника.

У оваквом посвећивању научника и знаности интересу заједнице, при чему васпитање и образовање постају својина свих људи, тј. друштва, потпуно се разбија хуманистички концепт научника као *хомо универсалеа*. Колико год научно дело било лично по својој форми и хтењу, он стално мора осећати да је у крајњој инстанци функција тога дела друштвена. Управо стога што има знања о општим моралним и природним законима, научник осећа дужност да служећи васпитно утиче на остале људе и заједницу у целини, те да тиме изађе из опасности да своју делатност егзибиционистички схвати као уметничку и интелектуалну самозадовољавајућу виртуозност. Свако дело научника је пре свега чедо његове заједнице и човечанства у целини и стога му је основна сврха да буде у служби ових.

У контексту кључних поставки *Учења о знаности* из *Основа*, чини се да би *Предавања* својом укупном садржином заиста могла да подрже тезу да *Основи* заправо нису теорија сазнања, већ антропологија или како то неки желе да кажу, онтологија човека.⁴ *Предавања* заиста показују да у основи проблематике *Учења о знаности*, заправо, стоји човек. Он се сада више не схвата индивидуалистички, већ као биће заједнице, тј. као биће које свој смисао може остварити једино у друштву. Ако се према основним поставкама *Учења о знаности* филозофија може схватити као учење, онда даље развијајући ту тезу *Предавања* филозофа афирмишу као научника, тј. учитеља-васпитача. Он је онај који спроводи *Учење о знаности*. Не, дакле, некаквим насилним методама којима ће његове поставке наметати својим васпитаницима, тј. сународницима, већ тако што се дискретно и са стране, бдијући над будућношћу човечанства као научник и васпитач, стара да свако према својим способностима реализује себе као личност и тиме достигне суштину људске среће. Он, дакле, ништа не намеће, већ за разлику од других има способност да наслути и одреди у ком правцу неко жели да се развија, односно где га „вуче“ сама приро-

³ Желећи да направимо разлику са енглеским *science*, немачко *Wissenschaft* радије преводимо са знаност, имајући у виду значење који су немачки филозофи придали овом појму у немачкој идеалистичкој филозофији.

⁴ Види детаљније о томе: Weischedel, Wilhelm. 1939. *Der Aufbruch der Freiheit zur Gemeinschaft*, Leipzig: IX–XV, 14–15.

да. Када то утврди онда му само остаје да створи развојне услове и усмерава напредовање сваког појединца. Он је ту као научник-учитељ-васпитач, не да преноси и шири своје знање, већ да знању својих воспитаника омогући да се развија. Он није бољи од других по томе што више зна, већ по томе што познаје људску природу, што је морално племенитији од других и што има права да делује својим примером и усмерава развој других људи. Он, дакле, као и *Учење о знаности*, провоцира, изазива, буди, ствара услове, усмерава у правцу личног развоја, а никако не намеће ауторитарно своје знање и своје погледе. Као живи пример он је у античком смислу уједно и жива норма која служи за васпитно обликовање воспитаника. Као морално најплеменитији, он представља образац према коме треба да се врши целокупно васпитање и образовање у друштву. Без њега би они остали без норме према којој се обликују. Својим примером, усмеравањем и саветима, он појединцу помаже да освести властите способности и потребе и да изађе на прави пут унутрашњег развоја. Као репрезентант *Учења о знаности* он у васпитању и обликовању не може да учини много, у смислу да ништа не може да учини у нечије име или уместо било кога. Међутим, без њега остали припадници друштва остали би обезглављени и без шансе да кроз саморазвијање унутрашњих талената и потреба у себи реализују човека и достигну крајњи циљ, људску срећу. Кроз лик филозофа-научника-учитеља-васпитача човечанство добија своје вођство, своју „главу“. *Учење* које он носи у себи и према коме усмерава и води људски род, заправо је *Учење о знаности*. Он само спроводи његове основне принципе. Научник-учитељ-васпитач је глава *Учења о знаности*. Он га чини могућим и реалним, и приближава целокупном људском роду. Са њим оно добија прави људски лик и бежи од опасности да постане апстрактно, формално учење. Као што и научник добија свој смисао тек у друштву са другим људима, а не у некаквом самотњачком животу, тако и *Учење о знаности*, које промовише филозофију као учење, задобија свој смисао тек у схватању човека као бића заједнице, тј. као политичког бића. Политика се, дакле, овде схвата по античком узору као једна широка делатност у којој сви треба да учествују, а у којој нарочиту улогу имају научници. Као што је у природи филозофије као учења да се саопштава, учи, научава, тако је и у природи *Учења о знаности* да у лику филозофа као научника-учитеља-васпитача задобија свој реални људски лик и тиме као филозофија својим ширењем и прихватањем задобија свој смисао. Судбина *Учења о знаности* и филозофа као учитеља, тиме се чврсто везују за појам човека као политичког бића, тј. за људску заједницу, чиме престају све ренесансно-просветитељске илузије о изузетном и изван-политичком положају *хомо универсалеа*.

Реакције на Фихтеова предавања у Јени биле су прилично различите. Како је опште познато, он је чак имао личних и породичних непријатности, али је са друге стране било јако пуно студената који су били одушевљени Фихтеовим размишљањима о положају научника у друштву. При том је, заиста, занимљиво да и поред чињенице да је веома велики број људи био оду-

шевљен његовим предавањима, он сâм није основао своју филозофску школу, нити су пак његови студенти и ученици називани „фихтеанцима“. Тако не стоји ствар са нпр. Кантом или Хегелом. Фихтеов претходник у Јени, Рајнхолд, сâм се изјашњавао као „кантијанац“, а према ономе што знамо из историје филозофије ствар стоји исто и са Хегелом и његовим следбеницима.⁵ Чини се да Фихте заиста није имао своје следбенике, него само добре ученике. Принципи о којима је говорио у својим *Предавањима о одређењу научника*, чини се да су заиста били његове водиле и у практичној наставничкој пракси. Тако бисмо за његове студенте могли рећи да су били ученици филозофије, а не ученици Ј. Г. Фихтеа.

У оваквом Фихтеовом схватању улоге научника-учитеља-васпитача у друштву остају, међутим, извесне тешкоће. Према свему реченом, улога научника није сасвим јасна. Чиме се они одређују, тј. шта њих одређује? Да ли су они подложни разноразним процесима који се дешавају у друштву и који утичу на све остале појединце? Чини се да у предавањима Фихте негира дејство друштва на морални развој појединца. Научник је истовремено у друштву, али и некако изнад или изван њега, што његову улогу чини нестварном, а његов положај недодирљивим. Чини се, такође, да одређење човека као бића заједнице, схваћене пре свега као друштва, доприноси томе да се човек ипак схвата некако недовољно конкретно и независно од емпиријских услова стварног живота и деловања. И човек и заједница морали би се одредити много конкретније да би се јасније и прецизније схватили циљеви образовања, тј. да би се прецизније одредили путеви ка човековом ослобађању. Многобројни компромиси које Фихте прави стварају недовољно јасну слику о стварној вези човека и заједнице. Друштво и човечанство су једноставно превише опште описани да би се прецизније одредила веза човековог ослобађања и заједнице у којој он живи.

Оно што је овде речено о Аристотеловом разумевању посла којим се баве филозоф и научник, тј. Фихтеовом одређењу научника, баца једно сасвим другачије светло на случај Перелман. Колико год Перелманов избор делује плаузибилно, тј. колико год би многи од нас имали оправдања за његово понашање, имајући у виду пре свега стање у коме се данас налазе научне институције, морамо признати да се његова одлука и те како може критиковати. Бављење научним истраживањима ни издалека не изгледа као нека *робинзијада*. Како је горе речено, иза сваког научног субјекта, иза сваког научног *ја*, увек стоји једно *ми*, чак иако ово *ја* не жели то да призна и уважи. То је полазна тачка сваког озбиљног промишљања позива научника. Међутим, остаје питање зашто се Перелман тако дубоко разочарао научним институцијама и удружењима? Има ли у његовој срџби нечега што се може оправдати? То су питања за све нас који претендујемо да себе називамо члановима научне заједнице, питања која отварају једно ново истраживање.

⁵ Види детаљније о томе: Lassahn, R., *Studien zur Wirkungsgeschichte Fichte als Paedagoge*, Heidelberg, 1970, S. 36.

Литература

- Вебер, М. (1998). *Духовни рад као позив*. Нови Сад: Издавачка књижарница Зорана Стојановића.
- Gessen, M. (2009). *Perfect Rigor*. Bostno/New York: Houghton Mifflin Harcourt.
- Heidegger, M. (1990). *Die Selbstbehauptung der deutschcen Universität*. Frankfurt a/M.Ö Vittorio Klostermann.
- Fichte, J. G. (1971). *Saemtliche Werke*, I-XI, Berlin: W.de Greyter.
- Lassahn, R. (1970). *Studien zur Wirkungsgeschichte Fichte als Paedagogue*. Heidelberg.
- Szpiro, G. G. (2010). *Das Poincaré Abenteuer*. München/Zürich: Piper.
- Usener, H. (1907). *Vorträge und Aufsätze*. Leipzig und Berlin.

Zoran Dimić

PERELMAN'S CHOISE (ON THE VOCATION OF THE SCIENTIST)

Summary: The highlight of a brilliant career of the Russian mathematican Grigory Perelman is the solution of the famous *Poincare hypothesis* (2002), something no one before him was able to do since it was first formulated in 1904. However, even though a number of mathematical circles unambigously confirmed that Perelman completely solved the problem, he himself from the very begining expressed remarkable indifference to any kind of publicity. In fact, the text where he presented the mathematical evidence was not even officially published in a scientific journal, but instead was put up on a website. The culmination of a this scandal happened in 2006, when he refused to accept the famous *Field's award*, the counterpart to the Nobel Prize in the world of mathematics. About the same time, he refused a cash award of one million dollars from the *University of Clay* in Massachusetts, an award that it gives for the solution of one of the seven unsolved mathematical "millenial problems". Since the publishing of *Poincare hypothesis* solution, Perelman completely withdrew from the public and nobody knows what he is dealling with now, if he still deals with science at all?

What really makes one a scientist? What is necessary in order to call someone a scientist? What in effect constitutes a scientist – the institution where he or she works, the specific types of work he or she engages in, or something else?

Key words: vocation, choice, science, scientist, determination, community